

Imre Kertes, Peter Esterhazi

JEDAN DOGAĐAJ

Imre Kertes

ZAPISNIK

*...i oprosti nam naše grehe,
kao što i mi opraštamo
dužnicima našim.
I ne uvedi nas u iskušenje,
i izbavi nas oda zla...*

Donji zapisnik, antizapisnik onoga drugoga, svakako zvaničnijega, s druge strane, nikako ne verodostojnijega, biće pozvan da držanjem i (očitom) evidencijom na određenom mestu, određenog dana i određenog sata prikaže stvari, čije pojedinosti, međutim, ovde smatramo zanemarljivim.

Ovaj zapisnik nije sačinjen za to kao da bismo hteli da ispravimo fakta, da ih okrnjimo ili dopunimo, kao da verujemo, recimo, u važnost fakata, možda u istinu. Mi već ne verujemo ni u šta; jedino ako ne podjednako gluvo i slepo u istinu, u laž, u puku snagu ispovedi koja nas čini bratom u našoj sopstvenoj osami, i kao da nas uklapa u naše konačno otkriće, čije grozno ime odjednom preobražava u jagnje koje trčkara ispred nas, jagnje koje – tek smo sada toga svesni – već odavno sledimo; i ovaj put, ako od svoje doslednosti ne popustimo ni za jotu, možda ćemo ga i sustići.

*

Hiljadu devetsto... jednog lepog aprilskog dana iskrsla mi je plodotvorna misao da bih nekoliko dana, recimo dva, ali najviše tri mogao provesti u Beču. Ko bi mogao dovesti u sumnju potrebu ovakve povremene promene mesta i vazduha zdravlja radi, štaviše, čak i s gledišta opšte kreativnosti, one određene stalne psihičke pokretljivosti (motus animi continuus) koja – bar u meni – takoreći odmah zaklikće čim prestupim preko granice ove države. Pa i pored svega ipak su me u prvom redu vodili čisto praktični ciljevi. Da budem kratak, trebalo je da načinim kurtoaznu posetu doktoru U. u ministarstvu kulture, gde su moji prevodi austrijskih pisaca na mađarski jezik – odista – izazvali određenu pažnju, a ovi ljudi se i nisu ustezali da to razglase; navratio bih još i u Institut za antropološke nauke, koji me je tek pre neki dan obavestio da bi prevodenje Vitgenštajna, kojim se upravo bavim, pomogao bečkom stipendijom, mada ta čast povlači za sobom neke probleme sa smeštajem, što bi ipak bilo najbolje raščistiti na licu mesta; i tako dalje. Tre-

ba da dodam, međutim, kako ova žudnja za psihičkim osveženjem, ona se tajno u svima nama krije, katkada gotovo predstavlja naizgled prirodnu sklonost da o sebi samima razmišljamo kao o privatnim ljudima, uopšte kao o ljudima, čak u meni ne bi iz svoje stare i duboke obeznanjenosti ni iskrsla kao iluzija lične slobode bez onih inspiracija čiji izvor u prvom redu treba nesumnjivo tražiti u zahtevima moje sopstvene nestrpljive, grešno nestrpljive (i upadljivo naprasne) duše, ali čiju su iluziju slobode – ili iluzornu slobodu – izgleda pothranjivala neosporno određena zvanična očitovanja i neodgovorne izjave u minulom vremenu.

Znači da su započeli hitni telefonski razgovori između Budimpešte i Beča; uglavljiva-
nje termina s damama i gospodom iz ministarstva i instituta, rezervacija sobe u pouzdanim i jeftinom hotelu, i tako dalje. Brižno procenjivanje da li smem čak i na samo dva dana da ostavim svoga bolesnika čije stanje, izgleda, postaje kritično. Ipak, kupujem kartu za voz i rezervaciju sedišta. Još istog dana uveče dobijam temperaturu, a uz to zapaljenje zuba, lice mi otiče. Noću me obuzima strašno snoviđenje. Zvono na vratima, i kroz okruglu špijunku pred vratima vidim mladog čoveka, prizor me užasne. Traži me moj iskupitelj; ali koliko je u drugačijem obličju nego kad mi se – pre dobre četiri godine – prvi put pojavio, neposredno pored i iznad moje postelje, kao da se spustio s nebeskih visina i ušao kod mene kroz zid sobe, koji mu vidljivo nije predstavljao prepreku; imao je riđu bradu, njegove sužene, plave oči posmatrale su me s neizrecivom blagošću koja je posramljivala svaku sumnju, s nespretnim, pa ipak određenim blagosiljajućim pokretom ruke odobrio je moje postojanje, osnažio me je u tome da treba da živim tako kako živim, i da treba da činim ono što činim. Ovim osnaženjem me je pelcovao kao istinom koja zrači, čiju je toplinu dugo čuvalo moje srce, a katkada me još i danas prožima.

Ovaj mladi čovek koji je stajao pred mojim vratima čak nije ni podsećao na onoga; izgledao je kao beskućnik koji je iznenada iskrasao iz dubine grada koji apokaliptično ključa oko nas: alkoholičar srozane spoljašnjosti, lice obraslo plavom čekinjom, ipak nisam sumnjao ko je. Mogao je da izostavi svoje sumnjivo, suviše i mutno pozivanje na negdašnju vezu koju je održavao s mojim bolesnikom koga je katkada posećivao, jer, znam to, kao neka vrsta propovednika, čak mu je prodao i primerak Biblije. I sada nje-
ga traži. Osećao sam, mada govori istinu, ni jedna reč mu nije istinita; verovatno me samo iskušava, i u odnosu na moje ponašanje saobraziće svoje; i kako se u meni pojačavalo sramno, ali sve neobuzdanije nepoverenje, tako se menjao i on, iako su mu u međuvremenu lice i plave oči i dalje ostajali blagi, kao da ništa ne zna o tome šta mu za to vreme radi ruka. Ta ruka se, naime, već provukla kroz okruglu špijunku; užasnut sam uzmicao u dubinu predsoblja, pa u kuhinju; međutim, ruka koja se pružala za mnom, kao slonovska surla ili džinovska zmija, već je na svom kraju više ličila na neki alat za hvatanje nego na ruku, svuda me je sledila, svuda je prodirala za mnom. Počeo sam da zovem upomoć; pošto je nisam pustio da uđe kroz vrata, video sam u njoj svoga ubicu; iz naše neimenovane, ne ovosvetske veze nastao je odnos progonitelja i progonjenog, a ovaj drugi – ja – na neshvatljivo smešan način je pozivao policiju da me oslobodi. Na koncu me je prodrmla moja supruga, ali istinski ne znam da li iz sna ili iz života, jer je razlika tako lomna, i svakako, osećao sam, bilo bi mi potrebno objašnjenje. Pribegao sam pisanju, kao i toliko puta, kao sada već uvek, i kao sada ipak sve manje od kako sam isto-

vremeno (u nedostatku nečega boljega) pisanje pretvorio u svoje zanimanje. Samo se moglo ispostaviti ono što je očito: iza pokreta koji je upućivao na bol koji se gnezdio u korenu zuba, korenito loš odnos prema sebi samom, moja neljubav uopšte i posebno prema meni samom. A onda: memento mori – i ovaj put ne kao podsticajna uteha, kao u mojim dobrim razdobljima, nego kao teška i bezizgledna pretnja. Iskupitelj, dobro sam shvatio, poručuje da je u krizi, da je zapušten, i da hoće da kažnjava, čak se sprema da ubije – mene, to jest sebe samog. Zbrzanim, improvizovanim slovima zapisao sam u sve-sku sledeće redove: "Pripaziti dakle, potražiti vezu s prablaženstvom koje se krije na dnu svega, sa svemirom; pisati; a s druge strane motriti na ono što me okružava – tragati za samoćom, čak je stvarati, ali po mogućnosti ipak se ne obračunavajući grešno sa svim kao što obično činiš."

Sutradan rano ujutru telefonsko obaveštenje da je umro moj bolesnik. Umro je bez mene, a i ja ležim bolan. Da li je to razlog? Ili izgovor? *Čovek je svakako pomalo kriv.* Još pod temperaturom odlazim kod zubara koji mi je izvadio zub. Sutradan u bolnicu, gde je umro moj bolesnik, razgovor s divnim, harizmatičnim lekares L. "Ja krećem da mrem, ti da živiš; ali ko od nas dvojice ide u susret boljoj sudbini, to ostaje svakom skriveno, izuzev bogu" – citira s tihim smeškom. Dugo smo razgovarali. A potom upadam u bezdušne žrvnjeve administracije koja nekako ipak deluje otrežnjavajuće, u krajnjoj liniji blagotvorno. Pribavljam posmrtnicu, sređujem pogreb, a pre svega plaćam, plaćam, plaćam.

Posle malo premišljanja ipak se odlučujem za put u Beč. Novi telefonski pozivi, izvinjavanja, otkazivanja, novi termini. Nova rezervacija karata, povratne karte. Nepotrebno, blagajnica veli, voz je obično poluprazan. Ali ja želim da putujem bezbrižno, pouzdano, zaštićen od svih slučajnosti. U ovom trenutku me ne zanima doplata, koja je ionako zakon moga života. Ovo putovanje namenjujem sebi kao poklon, iznenađujem sebe samog kao svoj prijatelj dobrotvor široke ruke. Volim da putujem, odista volim isključivo da putujem. I ja sam uvek dobar putik i loš dolaznik, kao što to Bernar tvrdi za sebe. Volim da budem na putu, to jest nigde. Imam u fioci četiri hiljade šilinga; kad bih imao prijatelje koje bih mogao da nazovem "svojim vernim čitaocima": e pa, oni znaju da sam 1989. godine, odnosno pre dve i po godine boravio u Beču uz jednomesečnu studijsku stipendiju; ovde ću im odati i to da sam istovremeno otkupio sumu deviza ili šta-ti-ga-ja-znam kako se to zove, što mi sleđuje za tri godine, u čekovima i gotovini; inače nemam pojma o ovakvim stvarima, kada vidim paragrafe i članove zakona, odmah zaspim; zaspim i nasuprot tome što su u ovoj zemlji, gde mi je dato da živim, ovi članovi zakona i paragrafi već od samog početka nastali protiv mene – praktično protiv mog pukog postojanja, a oni pak koji bi možda poslužili za moju zaštitu, praktično se uvek ispostavlja da se mogu okrenuti protiv mene; nemam zašto da ih proučavam. Ovih četiri hiljade (to jest 4000) šilinga znači, koji su mi preostali od putovanja 1989. godine, sada ću prosto tutnuti u džep. Ne krećem u Beč da škrtarim: ako uveče primetim koncert dostojan pažnje na programu "Koncerthausa" ili "Musikvereinsaala", odslušaću ga; ako poželim da večeram, večeraću, i tako dalje.

Ne mogu da ne unesem u Zapisnik da sam dan pre polaska na put dobio dobročiniteljski telefonski poziv; u najčistijem i najizvornijem smislu reči pitaju me da li bih želeo da odslušam Verdijev *Rekvijem*, jer konkretno imaju jednu slobodnu ulaznicu. Tako sam

u predvečerje puta slušao Verdijev *Rekvijem* u Operi: na povratku kući odzvanjali su mi u glavi potresni zvuci libera me Domine de morte aeterna, dok su se u meni borili sumnja i ganutost, kao i uvek; pred svim povijam glavu, ali s misli o vaskresenju sve do sada nisam u stanju da se sprijateljim: "Onda neću ni da umrem" – kao što je navodno rekao Mara.

Ali nije to bio razlog što tokom cele noći nisam ni oka sklopio, nego putna groznica, ona detinjasta neuroza koja me od detinjstva progoni, i u zrelim, moglo bi se reći već prezrelim mojim godinama čini me uvek i iznova detetom; bespomoćan sam u odnosu na nju, mada se uporno branim od nje kao od takvog očitovanja infantilnosti u kojoj se konačno i svesno zatičem: ali, velim, bespomoćan sam u odnosu na nju, a onda gde su još oni skriveni otrovi infantilnosti koji neprimetno prožimaju i vladaju celim mojim organizmom poput alkohola ili neke neophodne droge.

Tražio sam buđenje u pola pet, ali sam na nogama već u četiri. Grozim se ranog ustajanja, ali ako već treba rano da ustanem, onda ustajem još ranije. Jadna moja supruga priprema doručak teturajući se od pospanosti, i sendviče meni za put. Pomorandže. Čokoladu. Istočna železnička stanica, kao da iznenada pristižem na obale Ganga, upravo na neki hindu praznik. Prosjaci obolelih nogu, prodavci starudija koji se deru, alkoholičari podmuklog pogleda. Provlačim se između njih, i rukom čuvam, stežem torbu o ramenu, ne smem da zastanem, nikome ništa ne udeljujem, ništa ne kupujem, nepoverljiv sam, nema u meni ljubavi. Nema u meni ljubavi. Nalazim svoj voz, broj kola, i numerisano sedište pored prozora. Uglavnom sam na sigurnom. Greju. Vrata se zatvaraju automatski. Pored mene su prazna mesta: radujem se što niko ne sedi pored mene, nema u meni ljubavi. Vadim novine. Odvratni dnevni list s dnevnim vestima. Unutrašnji uvodnik ima neko moralno držanje, ali to još otežava situaciju. U nemoralnom svetu nemoralno je biti moralan. Šta je rešenje? Ne znam. *Tako mi duše i poštenja, Kaća, ne znam*. Savijam dnevni list i nabijam ga u mrežu koja se nalazi iza sedišta ispred mene. Vadim časopis 2000. Preletevši sadržaj, vidim, da će me najviše interesovati Dalijev dnevnik. *Diary of a Genius*, "Dnevnik genija" – ne, nema preterivanja, slažem se s naslovom, mada je možda malo prezvučan; prvim rečima me već obara i osvaja genijalnost, ta neobična smeša neobuzdanosti dečjeg srca i razmetljivosti, i u ovoj teškoj sredini stižem do malo vazduha samo kroz one otvore koji mi ostavljaju ponegde u tekstu praznine laži. Brza, opora asocijacija: moj dnevnik. Naime, kakav sam mu naslov dao? *Galiotov dnevnik*. Izvan svake kvalifikacije i razlike u veličini, genije se ovde može osećati samo kao krivac; na ovoj istočnoevropskoj polulopti, naime, kome bi uopšte palo na um da pomisli na sebe da je on genije, izuzev antigeniju, nekolicini masovnih ubica i uzurpatoru.

Oblak smrada zapahnuje kroz zatvoren prozor kao atmosferska ilustracija za elemente nečisti o kojima se raspravlja u tekstu; dižem glavu s teksta: Tatabanja. Štrči opustošen, izmrcvaren, ogoljen predeo koji podseća na strašni sud, masovni betonski odžaci, cevi, skele koje ukoso presecaju nebo, poput dela teksta ili parčeta života koje izbacuje oštar potez pera, neprikrivena korisnost na sve strane, obesna svrshodnost, racionalnost, ružnoća, die Wüste wächst, odgovaram Daliju, pejzaž bez pejzaža, više nije užasan, samo je neutestan kao istina. Pasoš mi je već ranije pregledan, sada po vagonu ga-

mižu ljudi u sivom. Jedan mi prilazi, crnomanjast, brzih pokreta. Mađarska carina, kaže. Traži pasoš, ravnim tonom, skromno, kao neko ko sebi ne pridaje nikakav značaj. Pa ipak: dok ustajem opet kako bih iz unutrašnjeg džepa kožnog prsluka ponovo izvadio pasoš, potpuno neobjašnjivo i tako bezrazložno kao što sunce sija, sevne mi misao: u ovom čoveku nema ljubavi. Možda je to još uticaj Dalijeveg dnevnika, osećanje moje sopstvene narcisističke dečje i umetničke duše, večito žedne ljubavi, koja me je načinila jednovremeno nezaštićenim i prijemčivim. Carinik je za to vreme očito završio pregled; sklapa i kao već hoće da mi pruži pasoš; međutim, još malopredašnjim ravnim tonom, ali nekako veoma brzo, po čemu možda samo moj sluh, izbrušen upravo na Salvadoru Daliju, oseća neku podmuklu nijansu, pita me koliko valute (ili deviza: razliku između to dvoje verovatno nikada neću naučiti) "iznosim", reče. Hiljadu šilinga, odgovaram bez kolebanja, a ko zna zašto. On na to reaguje na iznenađujući način: "Mnogo, mnogo, mnogo" – prošapće tri puta uzastopce, kao za sebe (kao što se navodilo u ranijim didaskalijama u pozorišnim komadima). Zašto je to mnogo? – iznenađujem se ja. Odgovara, zato što je to "preko" nečega što ja na brzu ruku ne razumem tačno. Ali da mu pokažem tih hiljadu šilinga, poziva. Počinje da me obliva ono bezbedno osećanje koje – bar u ovom pogledu – toliko precizno znam po svom bogatom životnom iskustvu: napustio sam pozornicu u određenom smislu, ono što se sada odvija, to se već ne događa meni. U ovom osećanju se krije smirenost i ispunjenost predanošću. To je ona vrsta spremnosti s kojom čovek kreće ka svom baksuzluku, uvek s безусловnim poverenjem prema vremenu, pojedinosti koja je na redu i sitnim koracima, dok tajno zna – i možda i ne mari – da je konac neminovan. Samo nas jedne stvari ne pošteduje preostala oštrovidost koja tada kao da zamenjuje naše prisustvo: s potpunom jasnoćom zapažamo kako smo postali deo određene mehaničke gluposti koja je – mislili smo – potpuno strana nama, najbitnijem svojstvu našeg bića, i to nas do kraja pomalo uznemirava: ali sasvim jednostavno, poput nedostojnog podizanja dijafragme kada gledamo lošu lakrdiju, ni ovu samohodnu mašineriju nismo sposobni da zaustavimo.

Dakle opet se mašam unutarnjeg džepa; čak mi ni ruka ne podrhtava, jedino što malo okleva, dok od presavijene četiri hiljadarke, pokretom mađioničara, koji je prisiljen da nastupi u trenutku svoje velike indisponiranosti, vadim novčanicu od hiljadu šilinga. Koliko imate mađarskih para, glasi sledeće pitanje. Sedamsto forinti, odgovaram. Da mi pokažem. Pokazujem. Brojimo, tačno. A sada – glasi tih ali veoma određen zahtev – da ispraznim sadržinu džepova. Praznim. Papirne maramice, mesečna za tramvaj, brica, brašnjenica. Posmatrač iz daljine, kakav sam u ovom trenutku sve više, nego što sam ovo čaplinovsko biće koje istresa sopstvene džepove. On sve više za to vreme odmahuje glavom, uz besmislen, mada izvinjavajući osmeh. Carinik mora da pokaže, i to kažiprstom, onaj džep koji sam očigledno sasvim zaboravio. Mogao bih da se čudim njegovoj intuiciji, trenutno pak ničemu se ne čudim; a kasnije to ne činim zato što pogađam da su nepogrešive – bar u ovom pogledu – njegove sitne oči: to je carinsko i finansijsko oko koje čuva iskustvo i rafiniranost od više hiljada godina od kako su stari Egipćani, Persijanci, Inke ili Etrurci pronašli carinski pregled: ovo oko je već odavno zapazilo i registrovalo već malopredašnje kolebanje moje ruke. S detinjskom radoznalošću takoreći mašam se toga džepa; i gle, šta nalazim: tri hiljade šilinga. Istinski se iznenadim. Carinik pak smesta

zapleni novac. To mi i saopšti: zaplenjuje, kaže, pošto sam "prijavio" hiljadu šilinga – baš tako –, mada je našao kod mene četiri hiljade. Tačno. Što je tačno, tačno je. Ali još ne razumem precizno kakva je moja krivica, sem što nisam kazao tačnu sumu. Konačno, pronašao je kod mene moj sopstveni novac, ne tuđi, ne ukradeni. Da, kaže carinik, trebalo je da tražim "dozvolu za iznošenje novca". Iskreno se iznenađujem, to nisam znao. Niko mi nije rekao. Uvek slušam samo o tome kako je sve liberalizovano, čovek slobodno ulaže svoj novac u banku i uzima ga, ne onako kao u ranijim nacionalizovanim vremenima. Ni pasoš ne moram overavati pred svako putovanje, nisam mislio da je moj novac – ukoliko je pravi, to jest zapadni – i dalje državni. Nema problema, kaže carinik, oduzima mi tri hiljade forinti, kao i pasoš.

U tom trenutku je kraj čarolije: odjednom se osvešćujem. Odlučnim tonom ga pozivam da to ne čini; u 12 sati imam dogovor za susret s gospodinom iz ministarstva u Beču, popodne me očekuju u drugoj ustanovi; a rezervisao sam i sobu u hotelu. Ne mogu u Beč praznih džepova. Nisam znao da treba dozvola za iznošenje deviza. Ne mogu me dovesti u takvu situaciju. "U redu, g. Kertes, sedite, sada nemam vremena, radim, kasnije ću se vratiti" – kaže carinik, doslovno; i odlazi s mojim parama i pasošem.

Sednem. Ništa ne osećam sem malo jeda; posle izvesnog vremena mi tek pada na um da su me zapravo očito obrukali. Neko posebno uzbuđenje me zbog te misli ne obuzima kao nekoga ko je donekle vičan ovakvim stvarima. Zato usput razgledam po vagonu: paralelno sa mnom na duplom sedištu nalazi se usamljena žena od koje me odvaja prilično široka staza između redova sedišta, zadubljena je u novine; ostali možda ništa nisu ni primetili; cela stvar nije trajala više od dva minuta; sem mene i carinskog inkvizitora – čije kolege su se bavile putnicima koji su podalje sedeli – niko ne može znati šta se među nama odigralo.

Šta mi se može dogoditi? "U ime naroda Francuske odrubiće mi glavu na trgu?" Očito da mi moraju vratiti pasoš pre nego što prispemo na austrijsku granicu. A moraću da se pomirim da sam izgubio tri hiljade šilinga. Ne bih rekao da me ta pomisao navodi na plač. Činjenica je da za moj odnos prema novcu nije karakteristična preterana strast. Ako je to s jedne strane nedostatak, u ovom trenutku pre uživam u prednosti. A u Beču ću naći poznanika koji će mi rado pomoći u nevolji ako treba.

Ali zašto sam priznao samo hiljadu šilinga (što je prema svim znacima inače isto takav prekršaj kao da sam priznao sve četiri hiljade)? Ne znam. Dugo, pošteno premišljam o tome, ipak ne nalazim odgovora. Ne znam. U ovom cariniku nije bilo ljubavi: ali to ipak ne može biti razlog, i gde je carinik koji ima ljubavi za svoje klijente? *Zašto ste, recite, zašto ste pucali u telo koje je ležalo na zemlji?* Zašto odmah nisam priznao sve četiri hiljade? Ne znam. Duboko ponirem u sebe. Tvrdim da imam nešto prakse u samoispitivanju. Ipak ne znam. *Tako mi duše i poštenja, Kaća, ne znam.*

Uzimam časopis, nastavljam Dalijev ocharavajući dnevnik. Pokušavam da razumem tesnu uzajamnu vezu između fekalnog i zlatnog Dalija, ali, kao što sam obavešten, veza se može iskazati i prema psihoanalitičarima. Odista ni to ne razumem, ma koliko da o tome razbijam glavu: s druge strane moja osećanja nekako saosećaju s osećenjem kojem ne mogu pristupiti s mojim racionalizmom, da ovakva uzajamna veza, dabogme, postoji. Ko ovu uzajamu povezanost, tesnu uzajamnu vezu između fekalije i zlata prozire, ne

samo da razume, nego je s plodnom trijumfalnom vikom i odobrava, on postaje bogat kao i Dali. Očigledno je, s druge strane, da je ova vrsta lucidnosti potpuno nezavisna od genija, ako mu, naime, nije upravo dijametralno suprotna. Bio bih veoma radoznao koje je od Dalijevih odista genijalnih platana inspirisao, tako da kažem, čisti genije koga nije dotakla nečistoća, a koje njegov pohlepni novčanik koji je bio u uzajamnoj vezi s funkcionisanjem creva, koji stalno vreba pražnjenje; činjenica je koliko god svoj život predstavlja kao neusiljen trijumfalni tok, ipak ne može toliko biti bez oblaka, razmišljam.

Već je prominiu Komarom, Đer, vreme juri: gde mi je pasoš? Počinjem da strepim, mada ne toliko koliko onaj dotični ili oni dotični računaju. Na koncu se pojavljuje carinik. Užurbaniji je nego pre, a izgleda tmurno. Traži preostalu hiljadarku; pa umesto da mi vrati pasoš, saopštava mi da u Hedešhalomu treba da siđem s voza. Zaprepašćen, glupi protest čujem. Ne zanima ga. To mi direktno i kaže. Umesto "prijavljenih" hiljadu našao je kod mene četiri hiljade šilinga. Žao mu je. U Hedešhalomu ćemo se naći u poslednjem vagonu, saopštava mi; ali je to već naređenje. I nestaje.

Jedno vreme paralisam sedim na svom mestu. Precizan izraz: kao neko koga su klepili po glavi. Potom iznenada skočim. Osećam kako me razjaruje bes, život, pothranjujuća vatra agresije. Trgnem torbu s police, i klopam duž kompozicije, do poslednjeg vagona. U poslednjem kupeu, iza zatvorenih staklenih vrata, sede ljudi u sivom. Vidljivo su raspoloženi. Odmah ugledam i svoga carinika. Posle kratkog kucanja trgnem vrata. Zaćute, posmatraju me s neskrivenom odvratnošću: moje osetljivo srce istinski jaukne. Kao praktični umetnik, više volim aplauz, nego mržnju. Ali bože moj: ovaj put nastupam u lošoj roli. Moja dalja slabost je što u sredini koja mi je antipatična nisam sposoban da trezveno, povezano izlažem svoje argumente; a uz to ne samo da mi afekat ne pojača glas, nego ga tom prigodom priguši. Opet nešto mucam o svojim obavezama u Beču: njega to ne zanima, ponavlja carinik; pozivam ga da mi vrati pasoš i hiljadu šilinga, a tri hiljade da stavi u depozit, jer ću se – kao što to dokazuje i moja već kupljena rezervacija – sutra uveče vratiti i onda možemo srediti stvar; tri hiljade, smeši se na to (ako i ne milo) carinik, ostaju, jer su oduzete, a preostala hiljadarka ide zajedno s pasošem; i ponavlja monotonu činjenicu kakva se razlika ispostavila između prijavljene sume i novca koji je on našao kod mene. Ne pada mi na um bolja ideja do da mu čestitam na sjajnom poduhvatu: uspeo je da mi oduzme 4000 šilinga, dok dobro znamo da pametniji od mene iznose milione. Ukoliko saznam za ovakav slučaj, treba da prijavim – on će na to – a do tada da ne klevetam druge, jer je *kod mene* nađena suma veća za tri hiljade od "prijavljene". Dostojan odgovor, nema sumnje. Osećam da sam na ovaj način iskapio čašu, ni jednu kap nisam uštedeo za sebe. Zatvorio sam vrata na kupeu, i na poslednjoj platformi poslednjeg vagona čekam sve požudnije da konačno stignemo u Hedešhalom.

Hedešhalom! Simbol decenija: in hic signo vinces – u odlasku u inostranstvo; *Ti koji ulaziš, napusti svaki nadu!* – *Rad je stvar poštenja i ponosa* –, tip parola *Rad oslobađa* na ulasku u zemlju. Ali kao stvarnost, kao mesto, kao železnička stanica: tužna prašnjava selendra. S dosadom stupam iza sivih uniformi. Treba da čekam u belo okrećenoj, ogoljenoj prostoriji koju uzduž i popreko presecaju pregrade čija je namena za mene nepoznata. Nisam sam; sa mnom zajedno je iskrcan iz voza još jedan putnik; visok, neodređenih godina; između kaiša i džemperu tužno preko pantalona visi salo; siva košulja,

siva jakna, sive pantalone, ugojeno lice koje se ne može zapamtiti, naočari pokrivene parom, iza stakala ništa se ne vidi, ponajmanje pogled. Prilikom sačinjavanja zapisnika, čujem, da je po zanimanju neki "šef odeljenja". Dahće, uzdiše, iskašlja se, sevnu na me naočarima, izbegava me; uzaludan, ni ne obraćam pažnju na njega; ne smatram ga saborcem, ne želim da podelim s njim svoju sudbinu, ne interesuje me njegova priča. Užasno mi ga je žao. Nema u meni ljubavi. Pa i pored svega treba da vidim da je nezgrapno nestrpljiv, kako revno potpisuje ono što treba. Pozivaju ga, izlazi, povremeno se vraća. Vrata ostavlja otvorena. U nezagrejanoj prostoriji promaja mi duva za vrat, oko nogu, užasni oblak dima ulazi, napolju manevarka prolazi. Molim ga da zatvori vrata. Zavrta, ali ne kvakom, promaja ih opet raskrili. Nogom sprečavam otvaranje, tresnem vrata. Nepristojno, priznajem, ali ni oko sebe ne nalazim mnogo pristojnosti. Vidim kivnost gospodina šefa. Moja neotesanost čak i na njega može da baci loše svetlo, brzo se ograđuje: Bilo je šta je bilo, sada se više ne treba nervirati – javlja se prekorno. Odgovaram da ni malo nisam nervozan, ali u kaznu ne spada da moram sedeti na promaji i gutati smrad dizelke koja manevriše.

Potom se zagnjurim u Dalijev dnevnik. Uzrujavaju me njegovi prigovori Ničeju. Već sam odavno zapazio: osetljivost Španaca prema Germanima. I Ortega je bio Ničeov učenik; a Unamuno bi mogao da dobije naziv najdosadnijeg Ničeovog učenika. "Niče je bio takav mlakonja da je u svojoj neživotnosti na koncu poludeo, iako je na ovom svetu samo jedna stvar istinski važna: ostati normalan!" Ova Dalijeva misao me duboko uznemirava. Pa zar ovaj čovek ne razume da je najpošteniji i najdosledniji Ničeov čin bio ludilo? I da analna zlatna dijarea nikada ne bi pljuštala s takvom nezadrživom obilnošću u njegov otvoreni novčanik da je Niče ostao tako "normalan", to jest trezven i proračunat, kao on, Dali? Konačno, neko je trebalo da bude razapet na krst za poštenje kako bi drugi potom mogli da se rasprodaju za tako dobre pare...

Ali nisam mogao dalje da razmišljam, pozvali su me; "hitro je dakle skočio kako bi sledio carinika u kancelariju". Tamo sede svi, sivi ljudi. "Jedan od njih je pušio, drugi je listao neke spise, treći je njega promatrao – pod njegovim maglovitim pogledom tako su se slili da je Keveš na koncu video jednu jedinu mašinu s tri glave i šest ruku": sopstvene, profetske reči, iz mog romana *Fijasko*. Moj carinik, stavlja pred mene papire: da pročitam i potpišem. Šta je ovo? Zapisnik, kaže. Počinjem da čitam. Na prvoj rečenici – gotovo tri reda – zastaje mi dah. U tom trenutku me obuzima, obliva i očarava jasnovidost. U tom trenutku već precizno znam šta mi se dogodilo. Gotovo da kliknem *Eureka*. *Sve, sve, sve razumem, sve prozirem već! Čujem šum krila tvojih gavrana...* – da: ova tri reda u suštini sadrže da sam 16. aprila 1991. godine, i tako dalje, pošto me je on, carinik, obavestio o propisima koji se odnose na valutu i devize, gornju granicu sume koja se može izneti i obavezu da se za sumu preko toga mora pribaviti dozvola, pozvao me je, i tako dalje. E pa, ovaj čovek me nije ni o čemu obavestio. Da me je pozvao, jeste: ali to nije učinio ni najmanje u korektnoj i zakonskoj formi, već u formi neočekivanih unakrsnih pitanja. Time je pitanje rešeno, pokrenut je određeni mehanizam. Bar je pedeset godina od kako je moja zemlja stupila u rat s kulturnim svetom i naročito sa samom sobom, od tada u ovoj zemlji – recimo, uz prekid od tri godine – svaki zakon uvek je bio bezakonje. Iza podmuklog pitanja ovoga carinika, koje unapred pretpostavlja krivca, me-

ni u ušima odzvanja bat čizama, odjekuju masovne pesme, vrište zvonca u ranu zoru, ispred mojih očiju se uzdižu zatvorske rešetke i bodljikava žica. Onaj ko je na to pitanje odgovorio, nisam bio ja, nego decenijama mučeni, dresirani, povređen u svojoj svesti, ličnosti, nervnom sklopu, ako baš i ne na smrt ranjeni građanin – ali pre rob, nego građanin. Još i sad, još i ovde, još i u deliću ovog trena zaprepašćuje me i uskomeša samozaljenje, saznanje da sam ovako proživeo svoj život kako sam ga proživeo, i da je ovaj nedostojni i zlikovački život tako duboko usekao svoje zle belege u moje instinkte. Ovaj me je čovek – pretpostavljam, a da ni sam za to nije znao – svojim pukim držanjem, svojim ponašanjem unapred prisiljavao na laž. *Presuda ne dolazi odjednom, postupak se sam polako pretvara u presudu* (Franc Kafka: *Proces*). Prosto mi je žao što moga carinika nisam mogao da uputim u moje prosvetljenje, što nisam mogao da podelim s njim našu očitu istinu. Na koncu, i on je čovek, i on ima instinkte. I u njegove instinkte su decenije urezale isto što i u moje, samo baš sa suprotim predznakom. Ali kako je naša veza takva kakva jeste – eufemistički rečeno zvanična, to jest sto posto otuđena – ja mu to više nikada neću moći objasniti, čak ni onda ako bi se konkretno dogodilo ono u što svakako verujem.

Dakle, rekao sam da zapisnik u ovom obliku neću potpisati. Zašto? Jer ne odgovara stvarnosti da me je upoznao sa zakonom pre nego što me je pozvao da kažem koliku sumu iznosim. Ali jeste, upoznao me je. U redu, kažem, potpisaću ako mogu da ga dopunim svojim primedbama. Čime hoću da dopunim? Time što mi pre poziva nije pružio nikakvu šansu za obrazloženje, za razmišljanje kako bi moje trezveno mišljenje nadvladalo prva osećanja. Zapisnik ću potpisati ili ovako ili nikako, glasi odgovor. Onda nika-ko, odgovaram ja. Lako, mada razdraženo sleganje ramena. Plavobrki carinik izjavljuje: "Ja sam svedok; ja sam bio tamo kada si ga upozorio." Izjava me ne iznenađuje, ali se sada već borim s određenim nagonom za povraćanje. Usput primećujem da se uvek našlo svedoka od sporova najranijih vremena pa do najsavremenijih. I dok primam svoj pasoš zajedno s potvrdom o oduzetih 4000 forinti, primećujem još da će strašno teško biti uveriti ovu zemlju da je slobodna. Međutim, odmah se pokajem, izgovorio sam rečenicu koja je ontološki isto tako besmislena kao i semantički, ili bilo s obzirom na najužu praksu. Mnogo više me zanima ono, mogao bih reći, zadovoljavajuće osećanje da sve što se ovde dogodilo i događa jeste plod moje najvlastitije mašte, i da se dogodilo i događa prema mojim najvlastitijim zakonima mašte. Opet se pozivam na samo svog jedinog "vernog čitaoca" – koji sam možda ja sam: u mojim profetskim romanima ovu scenu može da pročita gotovo od reči do reči. Isto ovo držanje, isti postupak, ista otužna zakonitost dok pljačkaju od glave do pete, pa osramotivši čoveka i uz maglovite pretnje izbacuju ga ukaljanog ispod nepoznatog neba. Kao moj čudni alterego iz romana, Keveš, i ja sam pošao u širi svet da bih prispeo bogu iza leđa, na prljavu pograničnu železničku stanicu, gde sam kod kuće, bedno, kobno, samrtno kod kuće. Život, eto, imitira umetnost, ali samo takvu umetnost koja imitira život odnosno zakone. Nije slučajno, sve se događa za mene i posredstvom mene, i kada proputujem svoj put, konačno ću razumeti svoj život.

Izlazim u slobodan prostor; sunce sija. Pada mi na pamet da telefoniram kući. Delom da izađem iz ove rogobatne, suve i škripave sfere, i da konačno ponovo čujem voljeni

ljudski glas; a delom da najavam da ću nasuprot planiranom programu ipak ručati kod kuće. Ne mogu da nađem telefon. Zavirujem u čekaonice, u prostoriju s blagajnom: nigde. Iz bifea s užasnim zadahom i izgledom tetura dežmekast stari gospodin bakarne boje lica, blažen od pića; pitam ga gde je telefon: ne zna; odlazi uzvišenog raspoloženja, crvenih očiju, u kapi sa šiltom, besmrtnog izraza lica. Bifedžika mi savetuje da izađem iz zgrade stanice, da iza rampe skrenem desno (ili levo: ne sećam se), i na nekih tristo metara ugledaću žutu zgradu, poštu: tu sigurno ima telefon. Izlazim iz stanične zgrade, i kako bacim pogled na prašnjav put, na prašnjavo nebo, na prašnjave kuće i na zev tri stotine metara ispred mene, shvatim da neću telefonirati. Nazad u prostoriju s blagajnom, da vidim kako mogu stići najbrže u Budimpeštu. Pitam blagajnicu da li saobraća brzi voz od deset i pedeset četiri koji vidim u redu vožnje. Saobraća, kaže, ali je međunarodni. Pa to je dobro, odgovaram, i više zaključujem nego što pitam, da li za njega važi povratna karta za Beč. Da, odgovara ona, samo je maločas napomenula da je voz međunarodni. Šta to znači? – iznenada se budi u meni sumnja. Znači da je u njega zabranjeno ukrcavanje – glasi objašnjenje. Pominjem da sam za dve i po hiljade forinti kupio kartu za međunarodni voz, ni prvu polovinu nisam potpuno iskoristio, a drugu još uopšte nisam koristio. Vidim kako moji argumenti ne izazivaju naročito veliko dejstvo; sledeći voz je, kao što vidim, putnički, polazi popodne i više sati se klati do Budimpešte; na koncu od blagajnice dobijam dobar savet da tražim dopuštenje od carinika kako bi s važećom kartom mogao da se ukrkam u voz za koji sam i izvadio kartu.

Pa nazad u carinarnicu. Svi predusretljivost sama. Moj carinik: pa zar ipak neću putovati u Beč? – interesuje se. Pitanje ne razumem, nisam raspoložen za humor, ni za familiarnost, pitam ga da li će mi odobriti da se s važećom kartom ukrkam u međunarodni brzi voz; sa svoje strane nema ništa protiv, kaže carinik, ali njegova saglasnost uopšte nije dovoljna: treba da potražim dopuštenje od graničara. Vidim nekoliko besposlenih vojnika, jedan o vratu, na belom kaišu, nosi omanje noćno ormanče. Kazujem šta mi treba. Slušaju me prazna lica. Polako postajem nesiguran, obuzima me osećanje da sam ih oslovio možda na japanskom ili nekom drugom jeziku koji je nepoznat i meni a pogotovo vojnicima. Na koncu mi neko kaže da treba sačekati komandira. Posle dobrih četrnaest sati vidim kako u društvu uniformisanih lica nižeg ranga pored šina pristiže suvonjav, stariji oficir, s naočarima, izraz lica mu birokratski. Obratim mu se, iznesem svoju molbu. Osećam kako počinje da me obuzima klonulost. Ali ovaj oficir izgleda da razume ono što mu govorim. "Morali ste da se iskrcate iz bečkog voza?" – pita diplomatski, ali strogo. Da, morao sam. U redu, kaže, dopušta mi; kratko, s konkretnim prezirom me odmeri od glave do pete, pa krene dalje. Ipak: sasvim određeno osećam da u ovome oficiru ima ljubavi. Po zatvorima, po logorima, na ostalim ovakvim mestima uvek se nađe jedan oficir ili podoficir koji ti vraća veru uloženu u život. U ovakvog oficira imamo poverenje ako nas on saslušava, ne lažemo, žudimo za njegovim prisustvom kao utehom, pa iako nas i ubije, znamo da to ne čini sa zadovoljstvom, nego zato što se drugačije ne može.

Evo voza. Ukrkam se. Tražim dopuštenje da sednem u kupe za nepušače u drugoj klasi. Gospodin i gospođa, vidljivo nisu zajedno, ne znaju mađarski: u ovom trenutku osećam to kao uspokojavajuću okolnost. Evo konduktera. Saopštava mi da treba da do-

platim. Koliko? – pitam, veoma smerno, veoma pristojno. Zato što, počinje da objašnjava... Ne pitam, prekinem ga, veoma smerno i veoma pristojno, zašto, nego koliko, jer možda nemam kod sebe dovoljno para. Petsto četrdeset forinti, odgovara. Smirujem se. Plaćam. Kondukter ipak objašnjava; uzaludno, veoma ga smerno i veoma pristojno saslušam do kraja, ali ne razumem, a i ne interesuje me. Glavno je da opet ne moram da se iskrcam.

Voz ravnomerno, gotovo bešumno klizi. Tišina. Gospodin dremka, gospođa čita. Engleski roman, vidim na omotu. Sedim nepokretno. Pogled mi juri nešto iznad jednoličnog pejzaža, podnožjem neba, zajedno s vozom; gledam napolje, ali ne vidim, neću ništa da vidim. Lagano, sasvim lagano obuzima me stid; polazi od nožnog prsta pa preko želuca prema grlu, mozgu. Znam da ću danima, sedmicama, možda mesecima biti suočen s depresijom. Zašto sam poverovao da mogu da putujem u Beč? Zašto sam poverovao da mogu činiti drugo od onoga što sam do sada činio? Do sada sam živio kao rob prikrivajući svoje misli, talenat, svoje istinsko biće, jer sam dobro znao da ovde gde živim jedino mogu biti slobodan kao rob. Dobro sam znao da je ova sloboda samo sloboda jednog roba, odnosno iluzija; ali bar – verovao sam tako – poštena iluzija, poštenija nego da živim kao rob u iluziji slobode. Dobro sam video opasnosti ovoga života, to da će me ropski život na koncu pretvoriti u roba; da će me prinuditi duboko ispod kulturne razine stoleća, da će mi suziti vidik, smrviti moje mogućnosti. Pa ipak, ovako sam hteo da živim, uveren da je i ovo ipak život, takav život koji neko – možda baš ja – treba da izrazi. Zašto sam, dakle, hteo da pobegnem, ili bar da dođem do nešto slobode? Zašto sam poverovao da mogu izmeniti ovaj život na koji već odavno gledam, prema kojem se već odavno ponašam kao da nije moj život, nego predmet za istraživanje dobijen kao strog zadatak, i u odnosu na koji još jednu jedinu privilegiju – ili ako vam se više dopada; slobodu – čuvam: ako me je već nesavladivo ogorčio, da ga okončam s dve kutije uspavljujućih sredstava i s pola flaše lošeg albanskog konjaka...

Osveščujem se na ovoj tački. Ponovo smo u Tatabanji. Za to vreme i ja sam prošao svoj put: eto, razumem svoj život. Agresiju koja me je pogodila – zato što ne mogu drugo – i sada, uvek, požudno dograbim kao mač, i oštricu okrećem ka sebi; ali snaga i gorko uživanje, kojim su moje misli ovaj put digle ruku na mene, gotovo me užasnu svojom iskrenom raspomamljenošću. *Sve, sve, sve razumem, sve prozirem već! Čujem šum krila tvojih gavrana...* – da: čaša se prelila, više uvreda – izgleda – ne mogu da propatim. Šest decenija promenljivih, mada jednoličnih diktatura, i sve one još danas pothranjuju moj imunitet trpljenjem – bezrazložnim trpljenjem – smrvljenih taloga bezimernih diktatura. Izboden sam uzduž i popreko, na mome telu, koje izranavljeno visi na nitima nerava, ne samo da nema više mesta ni za jednu jedinu oštricu koplja, nego već ni za ubod igle od injekcije. Izgubio sam svoju sposobnost trpljenja, više ne mogu da budem povređen. Izgubljen sam. Prividno putujem vozom, ali voz već samo prevozi jedno mrtvo telo. Mrtav sam. (*I da bi se sve ispunilo, i da bih se što manje osećao usamljenim, još bi samo trebalo da poželim da na moj grob ili urnu ili na bilo šta što je preostalo od mene, ako i ne možda moja rehabilitacija, ono bar kao znak praštanja, jedan carinik neka položi jedan jedini struk cveta...*)

Peter Esterhazi

ŽIVOT I KNJIŽEVNOST

Imreu Kertesu

Danima me već bole leđa, krsta, ne jako, ne neizdržljivo, nego neprekidno. Teško je to izdržati, bolje rečeno, što se sigurno i bez samosažaljenja može utvrditi, to je da je mene teško izdržati. U meni se sada gomilaju ovi mali bolovi, bez bilo čega prethodnog, ne mogu se objašnjavati načinom života, to jest ne neodgovorno podstaknuti posredstvom drskog optimizma kao posledice za moje godine već neodgovarajućih ili, prema pojedinim mišljenjima, ne odgovarajućih pokreta, dakle na ovako donekle razumljiv način, nego poput dara oslonca neba, bez razloga i cilja, čak ne bih ni rekao da se objavljuje mrvljenje sveta; ovi bolovi nisu objavljivali ništa, za to su bili suviše ništavni, beznačajni, nije lila krv i nisu praštale kosti, nisu pucali mišići, i nije oticalo ništa što ume da otekne, najviše što se moglo navesti u ovoj nevolji bilo je maglovito ukazivanje na zapaljenje pokosnice ili ironična aluzija, recimo kao u boljim engleskim romanima, i ovde je reč o kostobolji, "kao da sam vaistinu" ja taj engleski roman, ovaj ovde.

Recimo prosto ovako: ranije bi me neko šutnuo i tada bi me bolelo. Međutim, sada me samo boli, a u tome, nasuprot svakoj tričavosti, ima nešto stravično, jer ako toliko nema razloga za mali bol, onda "s istim ovim trudom" mogao bi to biti i veliki bol, velika nevolja, što opet, idući dalje ("idući dalje") znači, moglo bi značiti i to da je veliki kao mali, da je veliki mali, mali veliki, i iako je smešno od jednog sitnog grča mišića, mada po prirodi svojoj sve jačeg (naheren sam, zato grčenje, grčenje, zato se još više krivim) ili iz takozvanog pridremanog vrata stići sasvim do smrti (ali ako nas nešto ne ograničava, onda je to ova komičnost; mada pohvala komike pripada već prošlosti), stižemo sasvim do smrti, do male smrti, do smrti bez uzvišenosti, do smrti koja je poput iščašenja gležnja, to jest nikakva, mada je večna, a biti pod vlašću večite ništavnosti..., e pa onda jedan bol leđa izgleda dovoljan razlog da čovek ceo dan, ne jako, ali nezadrživo, neprekidno: gunda.

Ne bi trebalo mnogo govoriti o ovom gundanju, ali naznačavam da sam ja izuzetno gundalo, talentovan, odnosno odmah nalazim konkretne oslonce gundanja, jurnem na njih, divlje i bez milosti, poput mušice, vraćam se uvek motivima, sve ih ponavljajući ukrug dok odista ne nestane uzrok izazivanja gundanja koje je sumnjivo (naime, ako gundanje ima dobro preciziran razlog, onda ne treba gundati – sollen, sollen! – nego, nego, neću o tome sada detaljno) i tada se gotovo već uzdiže sve u arhaični prostor jauka i tužbe, već skoro zato što odista ni ova pesnička uzdignutost ne pomaže, sve ostaje u tričavosti samosažaljenja, gundanje nikada nije sposobno da prestupi sopstvenu senku.

Nasuprot čoveku, zar ne.

Iako tada u mom životu nije igrao ulogu nikakav stvarni ili imaginarni stepenik, nisam koračao širokim stepenicama prema sve višim vrhuncima, a nisam se u svom stidu ni

kontroljao niz stepenice, i stanovao sam u kući s baštom, bol u krstima ličio je na onu vrstu kao kada neočekivano zakoračimo za stepenicu više – a mi jeknemo. Ovo stenjanje sam osećao u krstima, neki mutan bol koji nisam umeo da vežem ni za mišić, ni za kost (pogotovo za kičmu). (Usput primećujem da je reč kičma poprimila zapanjujuće nova gibanja, pravi podrugljive grimase ako je stavimo u zdravorazumski tekst, izaziva male talase, nije to krupna stvar, bura u čaši vode, ali je zabavno, onako kao nekada drug. Zamislimo ovu reč nekako – domišljato – u nekom osetljivom opisu predela ili ručka! Nije to zla primedba, i ne kao da između dve reči postavljam paralelu, paralelu koja mi se seče ispred nosa, jedino razmišljam o prevrtljivoj prirodi reči. Drug je već dobio neku patinastu uspaljenost, okov kao da, recimo, dolazi iz ustiju Petera Apora, ne, mnogo veću, jer ako je i drugostepena, ima značenje, dakle ta je patina kao na mađarskoj čokoladi ona buđava, bleđa skrama u vezi s kojom nas je komunistička fabrika čokolade na ceduljčetu uveravala da ova promena boje, priznajmo, jeste obogaćenje, ne znači niži kvalitet, nije na našu štetu; kakva *sreća!* Zamislimo mladića od dvadeset godina koji dugo čezne za konobaricom iz Mekdonaldsa, na koncu odlučuje, odlučuje se, i pita nešto kao kada se drugarici završava radno vreme, ili da li je drugarica išla u "Toldi", jer prema njegovom iskustvu svaka bolja ženska išla je u tu gimnaziju. Ovaj mladić nije sakaluda, ali nije ni nametljiv, on je lukavi proizvođač komplimenata. U redu, mogli bismo reći, fikcija. Ali se ipak ispostavlja da ta reč nema značenja, samo upotrebu, a sada upravo što se upotrebe tiče nemamo zajedničke predstave.)

"Plodonosna misao" da provedem jedno veče u N. nije meni pala na um, pozvao me je izdavač koji se poduhvatio da objavi moje knjige na stranom jeziku, *moj* izdavač, moglo bi se reći, na jednom starom svetskom jeziku, ali odista tako i osećam, imam gotovo neverovatan utisak, da su zainteresovani za ono što radim, *čekaju*, čekaju me i mogu biti siguran da ću biti takav kakav jesam (i u tome, naravno, nikada ne mogu da budem siguran, a onda još nismo ni govorili o ovovekovnom slivanju objekta i subjekta), znači da će se onda oni radovati, i onda ako se ova radost, ovako nagomilana radost u svetu ne pokaže tiražna. Ali zato ako mali tiraž i ne umanjuje radost, veliki ga povećava. To me je ipak iznenadilo. Šta to? Da je pisac pisac a izdavač izdavač? Ne samo to (mada je bilo kakva *ovakva* istovetnost, debelo iznenadenje). Više zato što ovde svet nije raspodeljen na privatnost i zvaničnost, izdavač (da tako kažem kao čovek) uvek je izdavač, ceo bogovetni dan i celu bogovetnu noć, to je u snovima, tačnije on je taj koji je, i njegovo koštvo se ne menja završetkom radnog vremena, što uopšte ne znači da bi njegove emocije bile poslovne, one su i veoma stvarne, ovaj čovek me ne voli zato što je nabasao na dijamant, a skromno rečeno, to bih bio ja. A opet nikada me ne bi otkrio kada ne bih bio kristalizovana varijanta u pravilnom sistemu karakteristične atomske mreže uglja. Veoma lepe žive boje. Najtvrdi mineral. Prema direktoru Dr. sam od samog početka gajio prijateljska osećanja, a ona su bila i uzvraćena, što je već samo po sebi retkost, recimo, posle trideset pete, iako kod ove vrste ljudi kao ja može da se dogodi češće nego prosečno, budući da većinom, ili bolje u prvom naletu, razumljivo, ne čitaju *njega*, nego njegove knjige, a, o, knjige, poneka knjiga ne okošta tako u svoj život kao gospodar univerzuma, čovek. Od ovako buknule ljubavi posramljeno gegamo za sopstvenim emocijama.

Ali može li se bilo kuda odgegati s ovakvim krstima?

Pa da se smelo, baš i nije. Naročito se nije smelo sedeti, kao ni stajati, ležati i hodati, ali naročito sedeti. Ne kao da sam bio izašao pred oči lekara, primitivnost moga ponašanja otežava doslednost, ne prigodna neodgovornost ili lenjost, nego motor okorele gluposti moje neaktivnosti; ko traži, naći će, ponavljao sam poput starice, i primenjujem ono što mudrost starih, beamterskih vremena (izvorno, čini mi se, povodom poreske prijave): nicht fragen, nicht melden. Naravno, kada bolest pita, doba prijavljuje, onda će nestati ove napetosti između medicinske nauke i moga stepena civilizovanosti.

Savete sam još letos dobio od jednog bivšeg sportskog lekara s kojim smo letovali, jer sam tada *pljunuto* ovako bio bolan (što je *sada* umirujuće), on mi je razjasnio moje osnovne uzajamne veze, i ja sam piljio u njegova usta, i mene, kao i svakog bolesnika, smiruje razložen susret uzroka i posledice, blaženo sam slušao kako je sada situacija, moja situacija takva da su posao određenih mišića, bilo milom, bilo silom, preuzela vlakna, tome sam se posebno obradovao, zvučalo je tako sudbonosno da su vlakna bila prinuđena da stupe na mesto mišića, na mesto mojih mišića moja vlakna, uopšte to što imam vlakna, samo je po sebi radost što sam snabdeven vlaknima, kao Božji šešir (na kojem sam ja kita cveća, time je rešen na izgled večiti spor domovine i napretka), to su moja verna vlakna, i ako dođe do greške u službi, a sada je upala, jer sam jedva koračao, giljao, možda sam baš giljao zajedno s greškom, onda se može postaviti moja lična odgovornost, ja sam taj koji ni tuc, ni muc, bez prethodne saglasnosti, eto, na brzaka: starim. Kuda, kuda, mali gospodaru?, pitaju vlakna. A odgovara onaj ja: propadam, slugo moja.

Da se geguckam? Da se ne geguckam? Jer me ipak nije tako jako bolelo. Ali je bolelo. A može i da se pogorša. Može da bukne! Kao i obično, bilo mi je žao vremena, smešno sam se šćućurio. Uopšte šćućurivanje nije dobar znak, odjednom se i s vremenom treba ponašati širokogrudno i odjednom mu treba pokorno služiti, ničice pasti pred njim, ispunjavati svaku njegovu malu prljavu želju. I ne *treba*, nego se ne može drugačije. Oprezno sam se, bojažljivo pokretao, lagano kao da sam ogromna pahuljica snega ili šarenim prvomajski balon, balon postavljen tugom. A mrdati sam se morao zato što sam upravo pospremao, hteo da spremim svoju sobu, odnosno sada sam to nazivao radom, s pravom, završivši svoju poslednju knjigu, tražio sam sklop novog reda, novu strukturu sobe. To nije jednostavan zadatak, treba tu nastojati pa čak i prašinu obrisati. Jaaj, koliko opet tih treba... (Trebiti kovrdže, rekao bih, kada ne bih znao da ćete mi to upisati u dačku knjižicu.)

Već danima ništa nisam radio, mrštio sam se, čitao sam loš i uzbudljiv američki roman, neprekidno se jedeći što tako lako podmećem leđa (baš!) pod tu ambivalenciju, svestan sam da mi se knjiga ne dopada, ali me interesuje, veoma mi se ne dopada, jeftini zahvati na jeziku nevaljalca, i ne interesuje me naročito, ali ipak toliko da je opet i opet dalje čitam. Nemoguće, jednostavno rečeno.

Ne idem, telefonirao sam odlučno mojim domaćinima, sem *ako*... Na drugom kraju linije znali su s kim govore, nije im ni padalo na um da pitaju da li onda da ili ne, po meni to je isto takav izdavač čiji autori nisu u stanju da odgovaraju na da, na ne, dok bez zapreke klimaju glavom ako pročitaju da im govor bude da, da, ne, ne. Na ovom *sem ako* može se graditi izdavač. Tu es Petrus, a ja u tu kaljugu neću... Naravno, to otežava

organizovanje, to otežava život mnogih ljudi, muškaraca i žena kod tog izdavača, čuo sam uzdah, dobro, pa onda ćemo obavestiti hotel, o ovom faktoru nesigurnosti, i odista, prispevši, lice sobarice se razvedrilo, o, pa to je sjajno, vi ste ozdravili! a ja sam umorno klimnuo glavom kao neko ko se vraća iz daljine, takoreći, kao neko ko je zavirio u nešto duboko, i oči mu još zasjenjene. Cena ove vizije je bila soba u suterenu. I to mi je palo na um na svečanoj večeri, opet taj nijansiran, tanan odnos prema novcu, to nije odnos siromašnog ili bogatog čoveka, to je građanin koji odmerava šta to da i šta to ne, i ako da, onda da, tu nema nikakvog uzmaka, polovljenja ili trećine ako je izdavač pedesetogodišnjak, onda pozivaju autore uključujući putne troškove, i ako znaju za ponekog dotičnog da on, ako i ne luduje, ali je bar veliki poštovalac ostriga, ozbiljan poštovalac ovog delikatesa, onda će se na velikim ovalnim tacnama i nalaziti pomenute ostrige, "otmeni predstavnici okeana", *ostrea edulis*, u venecijanskom govoru: *osteriga*, samo ne umem da napravim množinu. Ispred ulaza u vilu izdavača, u večernjoj bašti stolovi s tacnama ostriga, a mi smo se vratili već bez kaputa, kako bismo zvanično započeli večer, stojeći ukруг, sve više ozebli, cvokoćući. Tada mi je palo na um da su, eto, javili hotelu, ali su javili i ostrigama. Mada ostrige nisu obavezne. Ali je širokogrudost potpuna, ne može se narušiti, ako je narušimo, oparaće se sve, jer su upravo ostrige obavezne, ako one nekome pričinjavaju određenu radost, jer da nisu obavezne, onda ne bi bila obavezna ni svečanost, onda bi i iznad izdavača Dr. moglo da promine vreme bez oznake, i strogo uzev ne bi bilo propusta, svako bi radio svoje, pisac bi pisao, izdavač izdavao, upravo smo maločas trijumfovali nad ovom retkom istovetnosti, i ako želimo ostrige, svako će ih uzeti, pod pretpostavkom da tiraž za to obezbedi finansijsku pozadinu.

Bol nije prestajao, nije se pojačavao, nije se smanjivao, podsećao je na vekovečnost onoga koji se seća, na onu osrednju vekovečnost. Nekadašnja tajna ljubavnica Mikloša Sebeka prispela je iz Portugalije, smesta sam je uputio u svoju novu nevolju, Olgice, tako sam joj govorio kao da je mlada žena i moja stara poznanica, zbog Mikloša Sebeka osećao sam da mi je *veoma* bliska, Olgice, odoše mi leđa, ona je klimnula glavom, i rekla mi da je ona profesionalna maserka, treba je uzeti *kao takvu*, kičma druge i treće generacije časopisa *Zapad* zahvalna je njenim rukama.

Olga je mene ponajvećma podsećala na neku crnu pticu, gavrana ili njemu podobnu pticu, još više na vranu, na jednu fenomenalnu, elegantnu, obrazovanu vranu. Svlačite se, rekla je odlučno umesto pozdrava, ja sam se svlačio, još?, klimne glavom, moja porodica stoji pored zida, zaprepašćeno posmatra kako jedna strana žena svlači njihovog oca, muža.

Krevet smo povukli nasred sobe kako bi Olga mogla da obigrava naokolo, ja sam leogao potrbuške (u međuvremenu sam uvukao stomak). Odista je imala tanane ruke, odmah je našla zgrčene mišiće, "stare grehove", zujala je ukруг, tarakala po meni, osećao sam se prijatno, sklopio sam oči i zamišljao da sam Mikloš Sebek.

Sutradan ujutru sam registrovao blago poboljšanje. Ali to je sada više govorilo protiv putovanja, pokrenuo sam se s mrtve tačke, umesto sive vekovečnosti nastupilo je trenutno obećanje spasa, uskoro ću živeti uspravljenih leđa, stasit, kao bilo ko drugi. To nisam hteo da dovodim u opasnost. A bilo je tu i nešto drugo, malko nesigurnosti u svemu tome, u geguckanju, naime, za kakvim to osećanjima geguckam, ili još više, može li se ge-

guckati za ljubavlju, nije li to samo neka vrsta ljubaznosti, formalna ljubaznost u čiju se mrežu u zapadnoj polovini Evrope čovek i onako lako upetlja, i upetljan ili zapleten oseća se veoma naopako, u dvosmislenost bezlične ličnosti, koja ga dovodi u neznanu, u pometenost. Ili šta ga ja znam.

A onda ipak znam; saznao sam. Na to sam mislio u povratku, blago dremajući sutradan u vozu, da sam nešto otkrio. Kupe prepun, naspram mene moj sunarodnik, prepoznao sam ga po akcentu, ali nisam hteo da otkrijem svoje nacionalne korene, mada sam ovu svoju probirljivost, ako je se i nisam baš gnušao, bar sam je probirljivo prezirao. Nisam bio raspoložen da razgovaram s njim; kada je izvadio govedu paštetu, video sam opravdanost svoje oprezne antipatije.

Ima, odnosno bilo je, bilo je u tom slučaju lične bezličnosti, ali se vreme nije vrtelo u formalitetu točka veverice, nego je postojala nekakva forma, na brzinu bih rekao, knjige, naše knjige su bile taj fundament o koji se spoticalo veče. Ne kao da je svako svakoga pročitao od a do š, nismo bili međusobno bezuslovno robovi naših umetnosti, ne bi ni bilo zdravo biti *toliko puta rob*, ipak su ove knjige (epiteti izostavljeni) davale ono zajedničko što se otelotvorilo u ličnosti Dr., saželo se u njemu, u proslavi njegovih godina, u tome što mu savest već opterećuje pedeset komada godina, a toj griži savesti – jer šta drugo može da radi savest *posle izvesnog vremena* – pripadamo i mi, muškarci, žene, tako nekih dvadesetoro, dvadesetpetoro. Moj saputnik je otvarao govedu paštetu. Neka-ko ju je mrcvario, navijao sam za konzervu, ali smo izgubili. Krupna, gnojolika, žuta masna parčad, odnosno kraterske rupice na smeđoj površini. Prethodne večeri na tacni s ribama bi istrajna pažnja pronašla suvo grožđe i parčad badema. Ja sam pripremila, tvrdila je žena pored mene, zvala se Maja, po očevom receptu. Zamislio sam njenog oca, zamislio sam dobrog oca ako se takav uopšte može zamisliti. To neću dalje razlagati. U jednoj nazaštićenom tački večeri Maja je rekla muškarcu koji je sedeo naspram nje, hladno ti je rame, i ispruživši ruku dotakla mu rame. On mi je inače nešto pre toga priznao, zna on da bi trebalo da piše *kraće* rečenice, jasno mu je, ali se boji, on se boji, nije u stanju. I ne mislim li da je, kada se kod Kafke Landarzt zavuču u postelju pored bolesnika, to "irsinning komisch"? Izraz pokazati hladno rame na nemačkom znači nešto kao preko ramena. Naša žena bi mu rekla, ti si nešto preko ramena, i ne bi se ni pomerila. Znači neko nas dodiruje zato i to samo zato što mu je nemački maternji jezik. Ko bi to poverovao? Erotika gramatike. Puna, crna žena. Posmatrao sam joj butinu. Kada bi spustila ruku, kod pazuha bi joj se nabudžila bluza. Čašu drži odvojenog malog prsta. Da li je to propisno? U nekoj knjizi o govoru tela? Dokazano je, rekao je muškarac, kako atomsko zračenje podstiče erotiku. I da su zbog toga raskinute mnoge veze parova u Černobilju. A i negde u Bugarskoj. Kozloduj, rekao sam, ali kao da me nisu čuli. Dobar je recept vašeg oca. (Vezivalo me je za izdavača i to što se jelu i piću nije pristupalo preko ramena, nije pokazivano hladno rame. Zloguko tapkanje u vezi s odgovarajućim vinima, neumoljiva kontrola zapušača, sav ovaj parodistički gurmanluk vredi bar isto koliko i određene poetičke saglasnosti.) Šta je?, pitala je Maja. Ništa, rekao je muškarac, ništa ne razumem. Ona mu je na to pomilovala ruku. Ovo razumeš? Ne, odgovorio je on. A ovo?, upita ona i položi njegovu ruku na svoju bluzu. To još manje, rekao je on i ustao. Ludak, rekla je ona blago. Katzenzeug, uzviknuo je on.

Uzajamna pripadnost je tanani, tihi i blagi osećaj, mrmljao sam u kupeu. Moj sunarodnik je jeo punjena jaja. Neko mu je očito spakovao hranu za put. Ko? Pogledao sam kroz prozor; griža savesti kao bogatstvo, mislio sam. Ali sada ću da pustim ono veće u N., pogledajmo redom, jedno za drugim elemente života-i-književnosti (jedna reč).

Kako su mi leđa, interesovala se Olga telefonom ujutru onoga kada sam u suštini već odložio putovanje. U zoru u sedam ja nemam leđa, mrmljao sam. Tišina. Umro mi je sin, rekla je potom. Užas, odgovorio sam predusretljivo, i seo u postelji. Ma nije užasno. Kako to? Konačno je umro.

Odmah sam se postideo od toga *koliko* je ne poznajem. Mada me je masirala. Ovo rastojanje, udaljenost između masiranja i "konačno je umro", javilo se kao nešto loše, što se odnosi na mene, loše koje mene karakteriše. Imao je godina koliko i vi. Već je odavno bio prispeo. Mozak mu je bio koliko kod goluba. Imao je staklene kosti. Nisam smeo da je pitam šta je to, mada me je interesovalo, izgledaće tako trivijalno da ja prilikom ovakve tragedije pribiram svoja znanja. *Umro je bez mene*, dok sam vas lečila. To je rekla kao da sam ja kriv. *Čovek je svakako malo kriv*, rekla je blago, i dodala: dženabetko.

To je reč moje majke, i ne volim kada je neko drugi koristi, uzurpira, tačnije veoma volim, sklopim oči i vidim do nakraj sveta. Gde moja majka upravo prekorno pere sudove. Ima nekih sedamnaest godina, i pleše. Ili bilo šta što je ona. Prvi put se dogodilo da je neko uzurpirao. Sklopljenih očiju odjednom sam odlučio, ipak putujem. Već i sama odluka, to što odlučujem, ali ponajvećma mogućnost putovanja za tren me je ispunila opojnim osećanjem slobode, kao da je drugo putovati u Beč umesto u Pečuj. Jer za putovanje u Pečuj mogu da se odlučim bilo kojeg jutra tokom života. Ne, ipak ne bilo kojeg jutra. Za vreme deportacije za napuštanje sela neophodna je bila dozvola. Kao kasnije za napuštanje države. Da sklopim oči i da se nađem na kraju sveta? Sloboda želi sve (iako to, ha-ha, samo smrt može da želi), ne odmerava, ne promišlja, ne raduje se tome da je sada više kakoseonozvaše, nego onda i svakako više je kakoseonozvaše ovde, nego tamo (zato nije bila, na primer, puna radosti tzv. "najveselija baraka"), sloboda, kao i muzika, ne zna za granice. (I loše rečenice treba završiti, da bi se potom mogle prekriti. Budi kako bih te mogao ukinuti, na primer.)

Što se putovanja tiče, naravno, ko bi dovodio u sumnju potrebu ovakve povremene promene mesta i vazduha zdravlja radi, štaviše opšte kreativnosti sa gledišta one određene stalne pokretljivosti (*motus animi continuus*) – pored svega toga u meni takoreći ne kliče ništa prestupajući granice države. Loš sam putnik, gubim se prilikom putovanja, ja sam kao neki, izvinite, prurušeni knez, a biti prurušen knez – e pa ovo nikuda ne vodi. Nije dobro ovo poređenje; umesto njega isprobavam sada kralja Matiju, da sam kao on, ali ni to nije bolje. U svakom slučaju inkognito. Na primer, kada sam na putu, nerado se predstavljam. Radije kažem da se zovem Ričard Baradlej. Ili Peter Večezor. Ako je baš stiska: Mikloš Sebek. Putujem, ali se ne mrdam. Ili predupređujući povest (ili nazad u književnost), za vreme putovanja nema u meni ljubavi. Možda bi prozno bilo reći samo da loše zapažam? Šta li ja to vidim? Očito posmatram stvarnost, i obraćam pažnju na svoje rečenice. Već i za to se može zakačiti, ali baš nas briga za naš vek i shvatimo pod stvarnošću ovo, e pa ovo što sused podrazumeva pod stvarnošću, ili još bolje naš tast. Pomislimo na našeg tasta, na njegovu penziju, na šećernu bolest, na logor u Usmanju, na ra-

cionalizaciju, na kola prve pomoći 1956, na uskršnje i božićne čestitke, na nedeljne ručkove (uterivanje unuka u red, plus izvrgavanje poruzi majčinih principa vaspitavanja unuka), na njegovo cveće, na račun u štedionici, na stalnu sumnju u telefonski račun, na konstantno gundanje što se rodbine tiče, na ćutnju koju izaziva osećanje blisko depresiji, znači ćutanje, gundanje, sumnjanje, račun, cveće, izvrgavanje poruzi, ručak, čestitka, kola prve pomoći, racionalizacija, logor, šećerna bolest, penzija: to je stvarnost. To je kao da bih ponajvećma želeo da tvrdim da u stvarnosti nema ljubavi. Ne kažem to, ali nisam imao načina da je unesem u redanje teze. Možda bi se između logora i racionalizacije našao maleni procep kada smo se sreli s onom devojkom u haljini na cvetiće? Ili u hladu kola prve pomoći?

Kod mene pak stvarnost i rečenica stoje u obrnutom odnosu naspram uobičajenog, ja rečenicu merim stvarnošću, odnosno ne obraćam pažnju da li rečenica dobro ispisuje stvarnost, nego da li stvarnost ima takvo parče koje moja rečenica ispisuje, to jest da li je moja rečenica stvarna. Sledstveno tome, ako nema rečenice, nema stvarnosti, bar ne znam šta bih s njom. Ne umem da je pogledam; ne tvrdim da li u početku beše reč ili smisao ili snaga ili čin, samo tvrdim tu nemogućnost da je pogledam. Ako to i nije istina da umesto života biram književnost, jer bi ona bila život (ili jer "o, jaoj, egzistencija je kratka a umetnost duga"), ipak mi izgleda ispravna tvrdnja da sam ja ponajvećma ja u *blizini hartije*, što ja, razume se, ne bih želeo da prikažem kao dobitak.

Za vreme oblačenja odjekivala je Betovenova Sedma, idealna za oblačenje, čak sam i gaćice osećao uzvišenim, ali ne želim da se razmećem, odnosno ne govorim o Betovenu, nego o *uzvišeno raspoloženom* donjem rublju. Osetio sam kraljevsko raspoloženje koje je, mislim, istovetno s raspoloženjem svemira. Problematične su očito samo gaćice kao kralj. Nažalost, tu nema pomoći. Poslednje taktove dirigovao sam skupa s grimasama. Budući da je bila nedelja, svi su još spavali, malena hrkanja su se priključivala Ludvigu. Ne volim da jedem u vozu, ne volim da ponesem *brašnjenicu*, možda bih izuzetak napravio samo s pohovanom pilicom s obzirom na uspomene iz detinjstva. Kako sam zavideo onima koji su smeli ili umeli da bace pileću kost ako ona nije bila višestruko oglodana, isisana, čak presisana, sem ukoliko smo i kost izgrizli, isisavajući iz nje onu mrku moždinu koja je samo donekle bila dobra, ali nismo bili pred izborom, što se treba pa treba. Radije ne jedem, radije gladujem u iščekivanju kada stignem...! Bojim se da i ja spadam među budale koje preziru ili omalovažavaju sebe kada ih puka glad vodi ka zdeli. Ovakva luksuzna budala čak i glad ume da poštuje s gledišta gurmanluka, dobro mu je iščekivanje, budućnost, u smešno besprekornom carstvu zamišljene kuhinje.

Istočna železnička stanica, kao da sam došao na obale Ganga, upravo prilikom nekog praznika naroda Hindu. Prosjaci gangrenoznih nogu, prodavci koji se deru, alkoholisti podmukla pogleda. (Možda zato što ne hitam ulicom, pre šestarim i ima u meni neke učtive blesavosti, povremeno me drže za stranca.) Provlačim se između njih (...), ne smem da se zaustavljam, ne dajem nikome ništa, ne kupujem od nikoga ništa, nepoverljiv sam, nema u meni ljubavi. Nema u meni ljubavi. Našao sam svoj voz, u poslednjem trenutku, savlađujući u sebi osnovno raspoloženje tvrdice, kupio sam kartu za prvu klasu. Uglavnom sam bezbedan. Greju. Vrata se automatski zatvaraju. Mesto pored mene je prazno: radujem se što niko ne sedi pored mene, nema u meni ljubavi. Uzimam svo-

je novine. Već ih ne čitam od pozadi, od sportske strane. Šta to znači u odnosu na srednjoevropsku demokratizaciju, ne znam. Imao sam različita čitalačka razdoblja, bilo je omamljujućih, potom zainteresovanih, pa razočaranih. Ili napetih. Zatim strepnja; plašio sam se mržnje koja je zapljuskivala između redova, želeo sam tišinu, nasilno sam želeo tišinu. Ali se ona ne može želeti. I tada sam ponovo počeo da čitam novine, kao dokumente ljudske prirode. (Više nisam bio istinski mlad kada sam svom prijatelju, koga inače katkada smatraju strancem, njega možda zbog kolonjske vode koju koristi ili što mu je lice apstraktno bledo, iskreno se čudeći rekao sam mu, ta čovek je napokon i dobar. Ili čovečanstvo? Ili da hoće dobro? Više se ne sećam tačno, u svakom slučaju video sam protivrečnost između čovekove prirode i ratova. Što je, pohvalimo to, ipak avantgardna zamisao, ova protivrečnost. Nemaš pojma o grehu, voli da kaže drugi neko. Šta je rešenje? Ne znam. Tako mi duše i poštenja kažem, Kaća, ne znam.)

Zakopao sam se u Malamudov roman, nije bio naročito dobar, ali sam stalno mogao osećati prisustvo pravog pisca, pa ionako volim da čitam u vozu, to je kao da sam predriblovaao vreme, kao da putuje moja soba, a ja ne treba ni da se mrdnem iz svoje bezbedne loge. Lako sam se smestio u situaciju glavnog junaka romana, smatrao sam da sam razumeo njegovu sklonost prema nepoznatim životima; odavno me je privlačio životopis kao umetnička forma. Zamislio sam (kao i obično) šta bi bilo da sam ja napisao roman. Preuzeo bih mnoge pasuse, utvrdio sam. Zamislio sam sebe u Dabinovoj radnoj sobi, među ceduljama, knjigama i jednom mladom ženom.

Povremeno sam pogledao kroz prozor Dunav. Očerpun, izmrcvaren predeo, goletno uzdignut, liči na pejzaž posle strašnog suda, masivni betonski odžaci, cevi, građevinsku skelu koja ukoso cepa nebo, poput nekog odlomka teksta ili parčeta života, prekrižio oštar potez pera, neprikriveno iskorišćavanje na sve strane, svirepa svrsishodnost, racionalnost, ružnoća. Neizrecivo prijatan osećaj predstavljao je pogled na reku. Dok sam pisao poslednju knjigu, bilo kakva reka, potok, potočić mogli su da me bace u očaj, jer sam i nehotice nalazio u njima nešto novo, neznano što je stavljalno pod znak pitanja priželjkivanu potpunost moga dotadašnjeg znanja. Više me nije privlačio Dunav. Svoju novu ravnodušnost registrovao sam zadovoljno kao da književnosti dugujem zahvalnost, kao da je to opipljiva korist pisanja, kao da od jedne do druge knjige osvajamo povećana područja za mir. Mada to nije tako, ovde osvajamo, onde gubimo, i ne bi bilo na odmet da prizovemo lica staraca koja je užas uglancao, groznu rastočenost poznatih lica, nemirno prevrtanje sitnih očiju uteklih na dno novih jama, ja sam pejzaž bez predela, kazuju ova lica, više nisu strašna, već neutešna, kao istina.

Potom opet Dabinova radna soba i žena. Pasoš mi je već ranije pregledan, sada ljudi u sivom vrve po kolima. Više čorbe nego mesa – ali ja se već odavno ne plašim pasoške kontrole, carinika, približujući se granici nemam grč u stomaku; istočnoevropski sine qua non. (Istočna Nemačka je bila jedini izuzetak, uzalud sam znao da mi ne mogu ništa, ja sam ispravan poput petokrake, tresla bi me groznica, kao da sam zaljubljen. Možda je i zbog nemačkog jezika dolazilo do ovalikog straha; na aerodromu Šenefeld mene su (nehotično!) uvek odvodili u sobicu gde bi mi rekli: Hände hoch!, na nemačkom to odvratno zvuči, nakljukani smo s premnogo sovjetskih antifašističkih filmova, loše je stajati licem prema zidu i čuti: Hände hoch! Sicherheitskontrolle, što bi se pre ili kasnije ipak pretvorilo u

neku socijalističku ljubavnu predigru, temeljno pipkanje, i shodno tome jednom sam došapnuo Fricu: Čuj! Ne prekidaj! Anegdota. Priča K. da je on jednom ovakvom prilikom iznenada smakao pantalone, izvolite! Kontrolišite! Isti refleks, isto poniženje, isti strah – samo smo mi drugi, on i ja. Ali će ionako o tome biti reči, o razlikama.)

Jedan u sivom mi je prišao, crn čovek brzih pokreta. Mađarska carina, rekao je. Tražio je pasoš, ravnim tonom, skromno, kao neko ko sebi ne pridaje nikakav značaj. Ipak: dok mu pružam pasoš jedva podižući glavu iz knjige, Dabin upravo u nevolji, ne oseća ritam svojih rečenica, potpuno neobjašnjivo, i tako bezrazložno kao što sunce sija, sine mi misao: u ovom čoveku nema ljubavi. Možda je i on pisac? Možda je to još bilo dejstvo Malamudove knjige, osetio sam da je moja detinja i umetnička duša, narcisistička, večito žedna ljubavi, odjednom postala nezaštićena i osetljiva. Carinik je vidljivo obavio posao: sklapa i već bi da mi vrati pasoš; još ranijim ravnim tonom, međutim, ali nekako veoma brzo, po čemu valjda samo moj sluh, izbrušen upravo Bernardom Malamudom, oseća neku podmuklu nijansu, pita me koliko valute (ili deviza: razliku između njih verovatno nikada neću naučiti) "iznosim", reče.

Ne. Koliko mađarskog novca imam kod sebe, najpre me je to blago zapitao. Podigao sam glavu iz knjige i vedro, jedva glupo sam se nacerio cariniku, onako na način pašta-ako. Slobodna država, njen slobodni, malko ćaknuti sin. Koliko li može biti?, premisslam veselo, što ja to treba napamet da znam, imam koliko imam, a ja ću o tome spremno i odmah podneti račun. On je, mojih godina, umornim pokretom zagladio kosu i tiho mi rekao da bi mi saopštio propise o valuti i devizama, gornju granicu mogućnosti iznošenja i dozvolu za ono što prevazilazi tu sumu.

Brzo sam sklopio oči kako bih se našao na kraju sveta, draga mama, pomoz, poslednji put mi pomagaj, draga moja mama. Jer od ove rečenice, poput neke krvave vizije, iskrslo je u meni, prokleta književnost, delo *Zapisnik* Imrea Kertesa, koje izdvaja (pre gura) upravo jedan ovakav događaj s carinikom na razinu interpretacije života. Više valute nego što je dozvoljeno, silazak u Hedešhalomu, itakodalje. Iza sklopljenih očiju nije oživela slika moje majke, nego mnogo beznadežnija Imrea Kertesa. Video sam ga, njegovu dugu, povijenu, tešku figuru, poput nekog anti Mihaela Kolhasa koji ne traga za svojom istinom, jer je istina već našla njega, video sam pojedinačne njegove rečenice, spore, povijene, teške rečenice koje se nezadrživo teturaju prema viđenju krajnje praznine, put koji je u međuvremenu prevalio moj kolega: eto, on razume život. Agresija koja ga je pogodila – jer on ne može ništa drugo – i sada, kao uvek, on pohlepno grabi kao mač i vrh okreće protiv sebe; ali snaga i gorko uživanje, kojim su njegove misli ovaj put podigle ruku na njega, svojom iskrenom raspomamljenošću gotovo su ga zaplašile. Sve, sve, sve razumem, sve prozirem već! Čujem šum krila tvojih gavrana... – da: čaša se prelila, više uvreda – izgleda – ne mogu da propatim. Šest decenija promenljivih, mada jednodličnih diktatura, i sve one još danas pothranjuju moj imunitet trpljenjem – bezrazložnim trpljenjem – smrvljenih taloga bezimenih diktatura. Izboden sam uzduž i popreko, na mome telu, koje izranjavljeno visi na nitima nerava, ne samo da nema više mesta ni za jednu jedinu oštricu koplja, nego već ni za ubod igle od injekcije. Izgubio sam svoju sposobnost trpljenja, više ne mogu da budem povređen. Izgubljen sam. Prividno putujem vozom, ali voz već samo prevozi jedno mrtvo telo. Mrtav sam.

Otvorio sam oči, bolno, nisam bio mrtav. Molim?!, pitao je i tvrdio carinik, a ja sam odmah pocrveneo, pa ono što su mi vratili, to je kod mene, mucao sam. Da mu pokažem. Joj. Već ne kažem, s velikim zadovoljstvom, g. kapetane, samo klimam glavom revnosno, da ako mogu doći do neke blagonaklonosti ma i sa zakašnjenjem. Ja ne tvrdim da u ovom cariniku koji je u meni unapred pretpostavio prekršioca, da iza njegovog pod-muklog pitanja u mojim ušima odzvanja bat čizama, vrište jutarnja zvonca na vratima, ne, i nisu se pred mojim očima uzdizale zatvorske rešetke i ograde od bodljikave žice. Onaj ko je na ovo pitanje odgovarao, bio sam ja, uzalud, ja, ne decenijama već izmučeni, dresirani, u svojoj ličnosti, nervnom sistemu povređeni, ako ne baš smrtno ranjeni građanin, ali pre zarobljenik nego građanin, ja koji sam pak pročitao u pomenutoj noveli da onaj koji je na ovo (ono) pitanje odgovarao, on nije pripovedačko ja (Imre), nego decenijama već izmučeni, dresirani itakodalje, pročitao sam i odmah, duboko i žestoko shvatio, razumeo, i u tom odmah, dubokom i žestokom shvatanju postao itakodalje, decenijama namučeni, dresirani, u svesti, ličnosti povređeni, ako ne baš smrtno ranjeni itakodalje.

Kakav sin kakve duboko slobodne zemlje? Kao vihor paperce, tako je oduvana sopstvena slika. Verovao sam da raspoložem slobodom da sedim u kupeu voza. Da mogu dopustiti sebi da glupo i nepripremljeno zijam u onoga koji pita. Upao sam u grešku nedisciplinovanosti, jer sam verovao da je došao kraj jebenoj, kurvinskoj epohi stalne discipline. Ima nešto čemu je došao kraj, ali ovome nije došao kraj. Pogrešio sam i ukebali su me. Nisam *uobičajeno* nemao grč u stomaku. Tamo je on, onako kao kod svih nas, samo sam u svojoj odvažnosti zamislio da imam sposobnost da napustim svoj stomak. Ja imam deset hiljada duša, piše Otlík, a ja isto toliko stomaka, mislio sam.

A život, eto, imitira umetnost, ali samo takvu umetnost koja imitira život, odnosno zakon. Nije slučajno, sve se zbiva mene radi i mojim posredstvom, i kada prevalim svoj put, shvatiću na koncu svoj život.

Pokretom jednog mađioničara, koji je prinuđen da nastupi u trenutku jake indisponiranosti, preturao sam po torbi. Ali bar ne tako da ja vidim!, kliknuo je uvređeno carinik. Sada kao da u njemu ipak ima ljubavi kada sa srđžbom upozorava mađioničara, *zbog* ovih para zaslužuje više, očekuje više. Razdraženo poigravanje carinske službe pak osvestilo me je, vratilo samoprevari, izdvojenoj iz Kertesove novele, i pretvarajući se u sopstveno itakodalje uzvratilo sam, pa onda do đavola svi! živela pravda!, koja je jedna i nedeljiva, a u ovom slučaju imam više forinti nego što je dozvoljeno zato što sam jedan deo cene prve klase neočekivano morao da platim u šilinzima, to ja unapred nisam mogao znati, ako misli da tako treba, neka me iskasapi, izvolte, a imam i hiljadarku! beee! – tako se jedio još slobodniji sin jedne još slobodnije države, kupajući se u svom ponašanju i dostojanstvu kada je carinik odustajući, ili pre umorno?, klonulo došapnuo: Itakodalje.

Nastala je velika tišina. Odista. Itakodalje, to je samo itakodalje. Postoji jedno itakodalje. Još blago, kako se ne bismo približavali u sukrivnji, pregledao je torbu koja je iza zvala nevin *civilni* utisak, oblutak, umetak za pero, sitniš, ključ, jedna nepreparirana torba intelektualca izdvojena iz mađarske svakodnevnosti. Drugi put da pripazim i na novčanicu, da, odmah sam odgovorio, blistajući kao odlikaš, i nemojte se ljutiti. Upravo tako: izvinite, molim vas, i nemojte se ljutiti.

Putovao sam s Talijanima, nisu obraćali pažnju na mene, Talijani se ne brinu za grižu savesti. Nije bilo sumnje da sam grešan. Ali zašto me Bog ne pita, zašto uniformisano lice? Bog je ćutao, carinik nije. Zakon bi bio u tome da ja kažem jedan broj, on kaže jedan broj, kada ova dva broja sravnimo, to se može uraditi, i ako je moj veći, onda... To je zakon? $a > b$, to je zakon? Čas sam mislio na carinika, čas na Imrea Kertesa. Nisam hteo da se pomirim s događajima, zahtevao sam pravi greh za svoje osećanje krivice. Čak mi je palo na um da oslovim carinika da bih imao s njim nešto privatno, šta bi bilo kada bih mu sve ovo ispričao, itakodalje, Imrea, novelu, slobodu, ropstvo, da, mogao bih s njime napraviti *dubinski intervju*, tako bih nekako ipak rasturio stid, kao baštovan đubrivo, na primer kada sam postao takoreći sumnjiv, ha-ha, da, i ja sam osećao da ću se zacrveteti, e pa, očito iskustvo... Polagano, sasvim polagano obuzeo me je stid, pošao je od prsta na nozi, pa preko želuca je navirao prema grlu i mozgu.

Smiri se! Smiri se! Itakodalje!

Ali se sve šturavije nastavlja.

Zlovoljno sam se opet zagledao u knjigu. Kada sam jednom opet neoprezno podigao pogled, mogao sam da primetim upravo moga carinika kako gotovo trči hodnikom, tada mi je skoro srce stalo, tako sam se prestrašio, morao sam da se mašim i rukom masiram. Prestrašio sam se kao negda, i uvek iznova od Dunava.

To je bio trenutak kada sam neopozivo otkrio strah u sebi. Da u meni postoji, da ipak u meni postoji strah. Onako kao što su u meni pluća, jetra, mozak. Bojati se ne može prigodno, bojati se može samo večito. Tako će biti.

Jeste: nije se prevršila čaša, sve nove i nove ozlede ću propatiti. I nisam izgubio svoju sposobnost trpljenja, ranjiv sam. Nisam izgubljen, ali svakog trenutka mogu da se izgubim. Putujem vozom. Nisam mrtav. Nego kao zver, pazim njuškajući.

(S mađarskog preveo **Sava Babić**)